

Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/aruibfdergisi>

İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmenin uluslararası hukuka uygunluğu

The compliance of the withdrawal from the Istanbul Convention with international law

Burak Kaya^{a*}

^a Dr. Öğretim Üyesi, Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Giresun, burak.kaya@giresun.edu.tr, ORCID: 0009-0003-6625-3748

MAKALE BİLGİSİ

Makale geçmişi:

Başvuru: 30 Mayıs 2025
Kabul: 16 Temmuz 2025

Anahtar kelimeler:

İstanbul Sözleşmesi,
Viyana Andlaşmalar Hukuku
Sözleşmesi,
Uluslararası Sözleşmelerden Çekilme,
Türk Hukukunda Çekilme

Makale türü:

Araştırma makalesi

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 30 May 2025
Accepted: 16 July 2025

Keywords:

Istanbul Convention,
Vienna Convention on the Law of
Treaties,
Withdrawal from International
Agreements,
Withdrawal in Turkish Law

Article type:

Research article

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmesinin hukuki sonuçlarını hem uluslararası hem de Türk hukukuyla uyumluluğuna odaklanarak incelemektedir. Çalışmanın amacı Cumhurbaşkanlığı kararıyla İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmenin uluslararası hukuk ve Türk hukuku bakımından hukuka uygun olup olmadığını ortaya koymaktır. Çalışmada nitel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, İstanbul Sözleşmesi, 1982 Anayasası, 244 sayılı Milletlerarası Andlaşmaların Yapılması, Yürürlüğü ve Yayınlanması ile Bazı Andlaşmaların Yapılması İçin Bakanlar Kuruluna Yetki Verilmesi Hakkında Kanun ve Milletlerarası Andlaşmaların Onaylanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında (9 nolu) Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin çalışmayla bağlantılı hükümleri sistematik olarak irdelenmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde İstanbul Sözleşmesi'ne gelinen süreç ele alınacaktır. Çalışmanın gelişme bölümünde uluslararası sözleşmelerden çekilme konusu uluslararası hukuk ve Türk hukuku kapsamında irdelenecektir. Sonuç bölümünde ise çekilmenin uluslararası hukuk standartlarıyla uyumlu olmasına rağmen Türk anayasa hukukunun gereklilikleriyle uyumsuz olduğu sonucuna varılmıştır.

ABSTRACT

This study examines the legal consequences of Türkiye's withdrawal from the Istanbul Convention, focusing on its compatibility with both international and Turkish law. The study aims to determine whether the withdrawal from the Istanbul Convention by presidential decision is lawful under international and Turkish law. A qualitative analysis method is employed in this study. In this context, relevant provisions of the Vienna Convention on the Law of Treaties, the Istanbul Convention, the 1982 Constitution, Law No. 244 on the Conclusion, Entry into Force, and Publication of International Treaties and on the Authorization of the Council of Ministers to Conclude Certain Treaties, and Presidential Decree No. 9 on the Procedures and Principles for the Ratification of International Treaties are systematically examined. The first section of the study will examine the process leading to the Istanbul Convention. The subsequent section will examine the issue of withdrawal from international treaties within the context of international and Turkish law. The conclusion concludes that while the withdrawal is compatible with international legal standards, it is incompatible with the requirements of Turkish constitutional law.

* Sorumlu yazar / Corresponding author

E-posta / E-mail: sayhanburak@hotmail.com

Atıf / Citation: Kaya, B. (2025). İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmenin uluslararası hukuka uygunluğu. *Ardahan Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(2), 311-322. <http://doi.org/10.58588/aru-jfeas.1708936>

1. Giriş

Bir devletin toplumsal düzeni sağlayabilmesi için belirli hukuk kuralları çerçevesinde hareket etmesi gerekir. Devletlerin iç hukukunda anayasa, kanun vb. şeklinde yer alan bu normlar bazen devlet tüzel kişiliğini bazen de o toplumda yaşayan bireyleri sınırlandırmakta bireylere hak vermekte veya ödev yüklemektedir. Başka bir deyişle hukuk kuralları devlet-birey ve bireyler arası ilişkileri düzenlemektedir. İç hukuku düzenleyen normların dışında yine iç hukuka etki eden uluslararası hukuk normları da vardır (Kaya, 2024).

Uluslararası hukuk normlarının en başında birden fazla devlet veya uluslararası örgütler tarafından hazırlanıp imzaya açılan uluslararası sözleşmeler yer almaktadır. Bu sözleşmelerin iç hukuka etkisiyse o devletin uluslararası sözleşmeyi kabul etme biçimine bağlıdır. Bazı devletler normlar hiyerarşisinde anayasayı en üstte kabul edip uluslararası bir sözleşmeyi kanun hükmünde kabul ederken bazıları da uluslararası sözleşmeleri en üst norm olarak kabul edebilmektedir.

İşte Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi-İstanbul Sözleşmesi) sözleşmesi de katılım sağlayan devletleri bağlayıcı hükümler içeren uluslararası bir sözleşmedir (Bakırcı, 2015). [Bundan sonra “İstanbul Sözleşmesi” olarak anılacaktır.] Sözleşme’de yer alan ‘domestic violence’ ifadesi ‘ev içi şiddet’ anlamına gelmektedir. Fakat Türkçe’ye ‘aile içi şiddet’ olarak çevrilmiştir. Bunun dışında Sözleşme metninde de yanlış çeviriler bulunmaktadır (Bakırcı, 2015). İstanbul Sözleşmesi uluslararası bir örgüt olan Avrupa Konseyi tarafından hazırlanıp imzaya açılmıştır. İçeriği bakımından birçok tartışmalara yol açan Sözleşme, Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından 11.05.2011 tarihinde imzalanmış, 14.03.2012 tarihinde onaylanmış ve 01.08.2014 tarihinde Sözleşme’ye katılım sağlanmıştır (Council of Europe, 2025). 2014 yılında yürürlüğe giren Sözleşme, Türkiye’de farklı grupların olumlu veya olumsuz tepkisiyle karşılaşmıştır. Nihayetinde 19.03.2021 tarih ve 3718 sayılı Cumhurbaşkanı kararıyla İstanbul Sözleşmesi’nden çekilme gerçekleşmiştir (Resmi Gazete, 20.03.2025). İstanbul Sözleşmesi’nin sona erme tarihiyse 29.04.2021 tarih ve 3928 sayılı Cumhurbaşkanı kararıyla 01.07.2021 olarak belirtilmiştir (Resmi Gazete, 30.04.2025).

Bu çalışmada İstanbul Sözleşmesi’nden çekilme uluslararası hukuk ve Türk hukuku çerçevesinde irdelenecektir. Bu kapsamda çalışmanın giriş bölümünde İstanbul Sözleşmesi’ne geline süreç ele alınacaktır. Çalışmanın gelişme bölümünde uluslararası hukuk ve Türk hukuku çerçevesinde uluslararası bir sözleşmeden çekilme konusu irdelenecektir. Sonuç bölümünde İstanbul Sözleşmesi’nden çekilmenin uluslararası hukuka ve Türk hukukuna aykırı olup-olmadığı ortaya koyulacaktır.

2. Sözleşmeye Geline Süreç

Avrupa Konseyi açısından İstanbul Sözleşmesi’nin temeli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)’ne kadar uzanmaktadır. Bununla birlikte Opuz/Türkiye davasında alınan ilke kararlar İstanbul Sözleşmesi’nin düşünsel kaynağını oluşturmaktadır (Özsoy ve Soykan, 2025; Gökkaya, 2025). Nitekim Konsey, İstanbul Sözleşmesi’nin başlangıç bölümünde AİHS’e atıfta bulunmaktadır. İstanbul Sözleşmesi’nin başlangıç kısmında yapılmaksızın herkesin hakkı olduğunu ve bu konularda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne başvuru yolunun açık olduğunu vurgulamaktır (Yılmaz, 2023).

Kadına yönelik ayrımcılığın önlenmesine yönelik uluslararası sözleşmelerden bir diğeri de Birleşmiş Milletler’in hazırladığı “Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi”ne dair sözleşmedir. [Sözleşme’nin orijinal başlığı: Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. Sözleşme’de yer alan “Elimination” kelimesinin anlamı “ortadan kaldırmak” olduğundan aslında sözleşmenin başlığı “Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi” olabilir.] Sözleşme, 18.12.1979 tarihinde imzaya açılmış ve 03.09.1981 tarihinde yürürlüğe girmiştir (United Nations Human Rights

Office of the High Commissioner, 2025). Sözleşme, önceki insan hakları sözleşmelerine rağmen halihazırda kadınlara yönelik ayrımcılık yapıldığını (Arslan, 2004); kadınların da ekonomik, sosyal, kültürel, politik vb. haklardan eşit olarak faydalanması gerektiğini; erkekler ve kadınların arasındaki eşitliğin tam olarak sağlanabilmesi için de kadın ve erkeklerin toplumdaki rollerinde değişiklik yapılması gerektiğini (Özçelik, 2016); kadın ve erkeklerin arasındaki eşitliğin sağlanabilmesi adına gerekli düzenlemelerin ulusal anayasalarda yer alması gerektiğini (m. 2/a) vurgulayarak kadınlara yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırmaya yönelik hükümler içermektedir.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin ardından Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Komite tarafından 1989 yılında kadına şiddete yönelik 12 nolu genel tavsiyesini açıklamıştır (Committee on the Elimination of Discrimination against Women, 1989). [Komite'nin orijinal ismi: Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW)'dır.] Komite, kadına yönelik şiddet konusunda 1992 yılında da 19 nolu tavsiye kararı almıştır. Komite tavsiye kararında ayrımcılığın, cinsiyete dayalı şiddeti de kapsadığını; şiddetin kadının sırf kadın olmasından dolayı yöneltilen ve kadını orantısız bir biçimde etkileyen fiziksel, psikolojik, cinsel şiddet ve ızdırıp verici fiilleri; bu türlü fiiller yoluyla kadınları tehdit etmeyi, zorlamayı ve kadınların diğer özgürlüklerinden yoksun bırakılmalarının da cinsiyete dayalı şiddet kapsamında olduğunu ifade etmiştir (Committee on the Elimination of Discrimination against Women, 1992).

1993 yılına gelindiğindeyse Dünya İnsan Hakları Konferansı'nda kadına şiddetin bir insan hakkı ihlali olduğu kabul edilmiş ve Viyana Deklarasyonu ve Eylem Programı'nda kadına şiddete yönelik özel bir raportörün atanması için çağrıda bulunulmuştur (United Nations, 2021). Aynı yıl Birleşmiş Milletler, kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılmasına yönelik bir deklarasyon (bildirge) yayınlanmıştır (Çamurcu, 2021). 1994 yılına gelindiğinde ise ister özel alanda isterse kamusal alanda olsun kadına yönelik fiziksel, cinsel ve ızdıraba neden olan fiiller ile kadınların ölümüne neden olan fiillerin önlenmesine, cezalandırılmasına ve ortadan kaldırılmasına (temelden yok edilmesine) yönelik 09.06.1994 tarihinde Brezilya'da İnter Amerikan Sözleşmesi imzalanmıştır. [Sözleşme'nin orijinal ismi: Inter-American Convention on the Prevention, Punishment and Eradication of Violence against Women'dır.] Sözleşme, kadına yönelik şiddeti tanımlamış, kadınların korunma haklarını ve buna yönelik devletlerin görevlerini hüküm altına almıştır (Organisation of United States, 2021).

Kadınlara yönelik yapılan çalışmalardan bir diğeri de 4-15.09.1995 tarihinde Pekin'de IV. Dünya Kadınlar Konferansı'dır. [Konferansın orijinal ismi: Beijing Declaration for Action/Beijing+5 Political Declaration and Outcome'dır.] Konferansın sonucunda Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu kabul edilmiştir (Ertürk ve Özdamar, 2009). Deklarasyonda; kadına yönelik şiddet, kadınların insan hakları, karar vermede kadınlar, kadınlar ve yoksulluk, kadınlar ve eğitim-öğretim, kadınlar ve sağlık, kadınlar ve silahlı çatışma, kadın ve ekonomi, kadın ve medya, kadın ve çevre, kız çocukları ve bu yönde uygulamaya yönelik diğer kararlar yer almaktadır (United Nations Women, 2021).

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi de 30.04.2002 tarihinde 794. toplantısında kadınların şiddete karşı korunması hakkında tavsiye karar almıştır (Öncü, 2012). 2003 yılındaysa Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartına Ek Kadın Hakları Protokolü imzaya açılmıştır. 11.07.2003 tarihinde Mozambik'in başkenti Maputo'da imzaya açılan Protokol 25.11.2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir (African Union, 2021). Protokol; kadına karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını, onur hakkı, kişinin yaşam ve güvenlik hakları, zararlı uygulamaların ortadan kaldırılması, evlilik, evliliğin iptali, ayrılma ve boşanma, adalete erişim ve eşit korunma hakkı, siyasi ve karar alma sürecine katılım hakkı, barış hakkı (kadınların barışçıl yaşam sürdürmesi ve barışçıl yaşamın geliştirilmesine katkıda bulunma hakkı), silahlı çatışmalarda kadınların korunması, eğitim ve öğretim hakkı, ekonomik ve sosyal refah hakları, sağlık ve üreme hakları, gıda güvenliği hakkı, elverişli (uygun) konut hakkı, kültürel bağlamda yaşama ve kültürel politikalara katılma hakkı, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevre hakkı, sürdürülebilir kalkınma

hakkı, dul kadınların hakları, miras hakkı, yaşlı kadınların özel korunması, engelli kadınların özel korunması ve tehlikede olan kadınların özel korunması kenar başlıklarını içermektedir (Terzi ve Yenal, 2019).

16-17.05.2005 tarihinde Varşova’da düzenlenen ‘3. Zirve’ toplantısında, kadın-erkek arasındaki eşitliğin sağlanması, aile içi şiddet de dahil olmak üzere kadın ve çocuklara yönelik şiddeti ortadan kaldırmaya yönelik kararlar alınmıştır (Council of Europe, 2005). Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri kadına şiddet konulu araştırmasını 2006 yılında yayınlamıştır. Araştırma, kadına şiddetin tüm biçimlerini ortaya koymakla birlikte sonuçları ve maliyetlerini de ele almıştır (United Nations, 2021). Yine 2006 yılında Erivan’da toplanan Avrupa Adalet Bakanları 27. toplantısında, Bakanlar Komitesi’ne bazı tavsiyelerde bulunmuşlardır. Avrupa Adalet Bakanları; suçtan zarar görene yardım, aile içi ve özellikle partnere karşı şiddet, suçun önlenmesi ve onarıcı adalet konularında tavsiyelerde bulunmuştur (Council of Europe, 2006).

10.12.2008 tarihindeyse Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Geçici Komite (Committee on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence-CAHVIO) kurulmuştur (Council of Europe, 2021). 12.05.2009 tarihinde Madrid’te Bakanlar Komitesi Bildirgesi (Cinsiyet Eşitliğini Gerçeğe Dönüştürmeye İlişkin Bildirge); 18-19.06.2009 tarihinde Norveç’te toplanan Adalet Bakanları konferansında, ‘Aile içi Şiddet Engelleme ve Buna Tepki Gösterme’ye ilişkin alınan 1 nolu karar ve 24-25.05.2010 tarihinde Bakü’de yapılan Bakanlar Konferansı’nda alınan eylem planı kararı da İstanbul Sözleşmesi’nin kilometre taşlarını oluşturmaktadır (Council of Europe, 2021).

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 07.04.2011 tarihinde kabul edilen Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi 11.05.2011 tarihinde İstanbul’da imzaya açılmış ve 01.08.2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Yılmaz ve Macit, 2025; Council of Europe, 2025). Sözleşme, Avrupa Konseyi’nin imzaya açtığı sözleşmelerin 210. serisini oluşturmaktadır (Council of Europe, 2025).

3. Uluslararası Hukukta Çekilme

Uluslararası sözleşmelerin kabul, onay, çekince koyma, yürürlüğe giriş ve geçici uygulanması, uygulanması, yorumlanması, tadili, geçersizliği, sona erdirilmesi, askıya alınması ve bunların yargısal çözümleri gibi konular genel olarak Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi (VAHS)’ne uygun şekilde yapılmaktadır. VAHS Birleşmiş Milletler’in kabul ettiği bir sözleşmedir (United Nations, 2021). İstanbul Sözleşmesi ise bir Avrupa Konseyi sözleşmesidir. Bu nedenle İstanbul Sözleşmesi’nden çekilmeye ilişkin hükümleri öncelikle incelemek yerinde olacaktır.

Avrupa Konseyi, 03.06.2021 tarihi itibarıyla 223 adet sözleşme veya ek protokol imzalamıştır. Bu sözleşmelerin fesih kenar başlığına yer verdiği görülmektedir. [Doktrinde feshin iki taraflı bir sözleşmeyle; çekilmenin ise çok taraflı bir sözleşmeyle ilgili olduğu ifade edilmiştir. Bu nedenle çalışmanın başlığı ‘çekilme’ olarak yazılmıştır. Buna karşın ‘çekilme’ kavramı yerine, İstanbul Sözleşmesi ve diğer Avrupa Konseyi sözleşmelerinde ‘fesih’ kavramı; Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nde ‘çekilme’ veya ‘fesih’; 9 nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nde ‘sona erdirme’ olarak kullanılmıştır. Bu çalışmada yer alan bu tür kavramların hepsi sözleşmelerdeki asli yazımıyla kullanılsa da anlamı ‘çekilme’ olarak alınmalıdır. Ancak Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nde yer alan ‘sona erdirme’ kavramı bundan istisnadır. Çünkü bu Sözleşme’nin bazı cümlelerindeki ‘sona erdirme’nin anlamı, tüm taraflar için sözleşmenin aynı anda feshedilmesini ifade etmektedir.] Avrupa Konseyi’nin imzaya açtığı sözleşmelerin ve ek protokollerin fesih kenar başlıklarına bakıldığında sözleşmelere veya ek protokollere taraf olan devletlerin Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği’ne fesih bildirimini yapması gerektiği görülmüştür. Bu bildirimle birlikte belirli bir süre geçtikten sonra sözleşme veya ek

protokol taraf devlet açısından sona ermektedir. Fesih işlemi dahil onay, imza, yürürlüğe giriş ve bildirimle ilişkin konular Avrupa Konseyi'nin resmi internet sitesinde yer almaktadır (Council of Europe, 2025).

İstanbul Sözleşmesi'nin 80. maddesinde de fesih kenar başlığına yer verilmiştir. Buna göre İstanbul Sözleşmesi'ni feshetmek isteyen taraf devletin Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne bildirim yapması gerekir. Fesih için herhangi bir zaman sınırlaması yoktur. Fesih'in yürürlüğe girme zamanı bildirim'in Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne yapılmasından sonraki üç ayın bitiminden sonraki ayın ilk günüdür (m. 80/1-2). Avrupa Konseyi'nin İstanbul Sözleşmesi'ne ilişkin açıklayıcı raporuna bakıldığında fesih işleminin ancak VAHS'e uygun bir şekilde ve İstanbul Sözleşmesi'nin 80. maddesine göre yapılabileceği ifade edilmiştir (Council of Europe, 2025). Bu çerçevede yapılan fesihler geçerli olmaktadır.

Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler'in 23.05.1969 yılında imzaya açılan ve 27.01.1980 tarihinde yürürlüğe giren uluslararası bir sözleşmedir (Shaw, 2008). VAHS'de; kabul, onay, çekince koyma, yürürlüğe giriş ve geçici uygulama, uygulama, yorumlama, tadil, geçersizlik, sona erdirme, askıya alma, yargısal çözümler ve sözleşmeye ilişkin diğer genel kenar başlıklar yer almaktadır. VAHS 5. kısım ve 42 ila 72. maddeleri sözleşmelerin geçersizliği, sona erdirilmesi ve yürürlüğünün askıya alınmasına yönelik hükümleri içermektedir (United Nations, 2021). Dolayısıyla İstanbul Sözleşmesi'nin açıklayıcı raporunda yer alan 'VAHS'e uygun bir fesih' işlemi için öncelikle VAHS'de yer alan fesihe ilişkin hükümlerin irdelenmesi gerekir.

Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'ne göre, bir sözleşmenin sona erdirilmesi veya sözleşmeden çekilme işlemi üç şekilde olmaktadır: Sözleşmenin hükümlerine göre, sözleşmeye taraf bütün devletlerin rızasıyla ve diğer durumlar (Pazarcı, 2014).

Uluslararası bir sözleşmenin hükümlerine göre sona erdirme veya çekilme işleminin yapılabilmesi için imzaya açılan sözleşmede böyle bir hükmün olması gerekir (Pazarcı, 2015). Yukarıda da ifade edildiği üzere, Avrupa Konseyi'nin imzaya açtığı bütün sözleşmeler ve ek protokollerinde fesih kenar başlığına yer verilmiştir. İstanbul Sözleşmesi'nin 80. maddesi de fesihe ilişkin hükmü içermektedir.

Bütün devletlerin ortak rızasıyla uluslararası bir sözleşmenin feshedilebilmesi için ya sözleşmede böyle bir hükmün olması gerekir ya da tarafların oybirliğiyle sözleşmeyi sona erdirmesi gerekir (Korkmaz, 2020). Uluslararası bir sözleşmeden çekilme veya sözleşmenin sona erdirilmesinin diğer durumları aşağıda sırasıyla ele alınmıştır.

Genel olarak bir sözleşme öncelikle imzaya açılır ve yeter sayıda devletin imzası sonucu yürürlüğe girer. Avrupa Konseyi'nin imzaya açtığı sözleşmelerde de durum böyledir. VAHS de bu konuyu dikkate almış ve hükme bağlamıştır. VAHS madde 55'e göre uluslararası bir sözleşmenin yürürlüğe girebilmesi için yeter sayı gereklidir. Sözleşmede aksi öngörülmedikçe yeter sayının altına düşülmesi sonucunda ilgili sözleşme sona erdirilememektedir (Korkmaz, 2020).

Avrupa Konseyi sözleşmeleri fesihe ilişkin hükümler içermektedir. Fakat bütün uluslararası sözleşmelerde fesihe ilişkin bir hükmün olduğu söylenemez. Bir sözleşmede fesihe ilişkin bir düzenleme bulunmadığı durumda sözleşmeyi feshedebilmek için VAHS'in 56. maddesindeki düzenlemenin kümülatif olarak gerçekleşmesi gerekmektedir (Şirin ve Orcan, 2022).

Devletler aynı konuyu içeren bir sözleşmeyi ileride de yapabilirler. Önceki sözleşmenin sona ermesi ve tarafları ile konusu aynı olan son sözleşmenin uygulanabilmesi ve için bazı şartların yerine gelmesi gerekir: a. 'Son sözleşmenin uygulanacağına dair' son sözleşmede bir düzenleme yapılmalıdır. b. Zımnen de olsa bu durum son sözleşmeden anlaşılabilir. c. Her iki sözleşme aynı anda uygulanamamalıdır. Bu durumda sözleşmenin önceki ve sonraki tarafları ile konusu aynı olmalıdır (Pazarcı, 2015).

Bir sözleşmenin konusu ve amacı bakımından uygulanmasına yönelik bir hükmünün ihlal edilmesi tam anlamıyla (esaslı bir şekilde) ihlal edilmesi anlamına gelir. Bu açıdan bakıldığında iki taraflı uluslararası sözleşmelerde taraflardan biri, sözleşmeyi veya sözleşme hükümlerinden birini tam anlamıyla ihlal ederse, diğer devlet sözleşmeyi sona erdirebilir. Çok taraflı sözleşmelerde ise taraf devletlerden biri, sözleşmeyi veya sözleşme hükümlerinden birini tam anlamıyla ihlal ederse ya fesih gerçekleşmiş olur ya da ihlalde bulunan devlet açısından sözleşme devletlerin oybirliğiyle sona erdirilir (Korkmaz, 2020; Pazarcı, 2014).

Uluslararası bir sözleşme imzalandıktan sonra sözleşmenin uygulanması imkansız hale gelirse taraf devlet sözleşmeyi sona erdirebilir. Ancak sözleşmenin uygulanmasını etkileyen neden(ler) geçici veya taraf devletin yükümlülüğünü yerine getirmek istememesi nedeniyle ileri sürülmüşse sözleşme sona erdirilemez. Uygulamaya engel olan nedenlerin geçici olması durumunda sözleşme sadece askıya alınabilir. Yükümlülüğün yerine getirilmek istenmemesi durumundaysa sözleşme ne askıya alınabilir ne de sona erdirilebilir (Pazarcı, 2014).

Uluslararası bir sözleşmede yapılacak esaslı bir değişiklik durumunda da sözleşmenin sona erdirilmesi için bazı şartların gerçekleşmesi gerekir. Sözleşmenin akdedilmesi sırasında sözleşmede esaslı bir değişiklik gerekiyorsa ya taraf devletin sözleşmeye bağlanma rızasına temel teşkil eden bir değişiklik olmalı ya da uygulamaya dönük hükümleri kökten değiştiren bir değişiklik olması gerekir (Acer ve Kaya, 2010). Bu iki şartın dışında çekilme veya sona erdirmeye işlemi gerçekleştirilememektedir.

Diplomatik ve konsolosluk ilişkilerin kesilmesi durumunda sözleşmenin sona erdiği söylenemez. Diplomatik ve konsolosluk ilişkilerin kesilmesi bu ilişkilerin tamamen bittiği anlamına gelmez. Mevcut diplomatik ve konsolosluk ilişkileri taraf olunan uluslararası bir sözleşmenin uygulanmasını etkilemiyorsa bu sözleşme sona ermemektedir (Pazarcı, 2014). Ancak sözleşmenin uygulanması noktasında kaçınılmaz bir durum varsa sözleşmeden çekilme söz konusu olabilir.

Son olarak uluslararası hukukun yeni bir emredici normu ortaya çıktığında bu normla çatışan herhangi bir uluslararası sözleşme kendiliğinden sona erer (Selcen, 2015). Bu konuda sözleşmeye taraf devletler arasında bir uyuşmazlık çıkarsa uyuşmazlığın çözümü için Uluslararası Adalet Divanı'na başvurulabileceği gibi tahkime de gidilebilir (Pirim, 2021; VAHS, m. 66).

Uluslararası bir sözleşmenin tek taraflı sona erdirilmesinde uygulanacak usul VAHS'de yer almaktadır. Buna göre sözleşmeden çekilecek devlet, çekilme niyetini diğer devletlere bildirmesi gerekir. Bu bildirim yazılı yapılmalıdır. Sözleşmeden çekilecek devlet, bildirimini yaptıktan sonraki üç ay içinde herhangi bir devlet bu bildirimine itiraz etmemişse (Pirim, 2021; VAHS, m. 65/2) sözleşmeden çekilecek devletin başkanı, hükümet başkanı veya dışişleri bakanının imzaladığı bir belgeyle sözleşmeden çekilebilir. Bu durum devletlerin iç hukukuna göre değişebilmektedir. Eğer devlet başkanı, hükümet başkanı veya dışişleri bakanının imzası yoksa belgeyi ileten temsilciden yetki belgesi de istenebilir (Bal, 2023; VAHS, m. 67).

Diğer taraftan sözleşmeden çekilecek devlet, bildirimini yaptıktan sonra diğer devletlerden bir itiraz gelirse (Pirim, 2021; VAHS, m. 65/3) uyuşmazlık Birleşmiş Milletler Şartı'nın 33. maddesine göre çözüme kavuşturulabilir. Uyuşmazlık on iki ay içinde bir çözüme kavuşturulamamışsa Uluslararası Adalet Divanı'na başvurulabileceği gibi tahkime de gidilebilir (Pirim, 2021; VAHS, m. 66). Sözleşmeden çekilecek devlet, çekilmeye dair niyetini bildiren belgeyi hüküm doğurmadan önce geri çekebilir (Pirim, 2021; VAHS, m. 68).

Uluslararası sözleşmelerin sona erdirilmesi veya tek taraflı çekilme işlemi VAHS'e göre gerçekleştiğinde artık sözleşmeden çekilen devletin, sözleşmenin icrası noktasında bir yükümlülüğü bulunmamaktadır. Sözleşmeye taraf olunan dönemde yapılan işlemler, sözleşmeye taraf olan diğer devletlerin hukuki durumunu etkilememektedir (VAHS, m. 70).

Sonuç olarak İstanbul Sözleşmesi'nin 80. maddesinin açıklayıcı raporunda ifade edildiği üzere İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme işlemi yukarıda ayrıntılı olarak verilen VAHS'in çekilmeye ilişkin hükümlerine uygun bir şekilde yapılmalıdır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti 19.03.2021 tarih ve 3718 sayılı Cumhurbaşkanı kararıyla İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmiştir (Çağlayan, 2023; Resmi Gazete, 20.03.2025). Çekilme işlemi İstanbul Sözleşmesi'nde yer alan bir hükme göre yapılmıştır. Böylece VAHS'de yer alan fesih yöntemlerinden birisiyle VAHS'e uygun bir çekilme gerçekleştirilmiştir. İstanbul Sözleşmesi'nin sona erme tarihyse 29.04.2021 tarih ve 3928 sayılı Cumhurbaşkanı kararıyla 01.07.2021 olarak belirtilmiştir (Çağlayan, 2023; Resmi Gazete, 30.04.2025). Çekilme tarihinin Resmi Gazete'de yayımlandığı tarih ile Sözleşme'nin sona erme tarihi arasında üç aydan fazla süre vardır. Bu süre İstanbul Sözleşmesi'nde yer alan en az üç aylık süreye de uygundur. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti Devleti uluslararası hukuka uygun bir çekilme gerçekleştirmiştir.

4. Türk Hukukunda Çekilme

Uluslararası bir sözleşmenin iç hukukta yer alması konusunda iki farklı görüş bulunmaktadır. Dualist görüşe göre uluslararası hukuk kurallarının iç hukukta uygulanabilmesi için bu kuralların belirli yol ve yöntemlerle iç hukukta geçerli hale getirilmesi gerekir (Çağlayan ve Yüzbaşı, 2017). Monist görüş ise dünyada tek bir hukuk düzeni olması nedeniyle uluslararası kuralların iç hukuk kurallarına göre üstün olduğunu savunmaktadır (Tunç, 2000).

Günümüz devletlerinin genel olarak kabul ettiği görüşün dualist görüş olduğu söylenebilir (Gözler, 2001). Literatürde bazı yazarlar (Kaboğlu, 2012) Hollanda, Belçika ve Avusturya ve İsviçre'nin monist anlayışa sahip olduğunu iddia etseler de buna katılmak mümkün değildir. Hollanda ve İsviçre'de parlamentonun, Avusturya'da ulusal konseyin ve Belçika'da da meclislerin onayı olması gerekir (Gözler, 2001). Başka bir açıdan bakıldığında Hollanda da parlamentonun uygun bulmadığı uluslararası sözleşmeler Krallığı bağlamamaktadır (Gözler, 2001; Government of the Nedherlands, 2025). Dikkat edilirse dualist görüşe göre de uluslararası hukuk düzenindeki kuralların hiçbiri kendiliğinden iç hukuk düzeninde geçerli olmamaktadır. Uluslararası hukuk kurallarının iç hukukta geçerli olabilmesi için yetkili organlarca benimsenmesi ve iç hukuk düzeninin hükmü haline getirilmesi gerekir (Tunç, 2000).

Uluslararası bir sözleşmenin yürürlüğe girebilmesi için Türk hukukunda da belirli bir usul izlenmektedir. Anayasa'da yer alan usul şöyledir: Uluslararası sözleşmelerin onaylanması bir kanunla uygun bulunduktan (Akkutay, 2007) sonra Cumhurbaşkanı sözleşmeleri onaylar ve Resmi Gazete'de yayınlar (Yılmaz, 2018). Yayılandıktan sonra uluslararası sözleşmenin yürürlüğe girdiğine dair belge(ler) ve/veya sözleşmeye katılımın sağlandığına dair belge(ler) sözleşmeye taraf devletler arasında değişimi sağlandığında veya yetkili mercilere iletilindiğinde katılım gerçekleştirilmiş olur (Soysal, 1997). Avrupa Konseyi sözleşmelerindeyse hazırlık sürecinin bitiminde veya sonradan katılım sağlanmak istenirse katılım belgesinin Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne iletilmesinden belirli bir süre sonra yürürlüğe girmektedir (İstanbul Sözleşmesi, m. 75-76). Bu işlemlerin sonucunda Türkiye, uluslararası bir sözleşmeye taraf olmaktadır. Bu usul Türkiye'nin dualist görüşü benimsediğini ortaya koymaktadır.

Uluslararası sözleşmelerin onaylanması, yayımlanması ve uygun bulunmasıyla ilgili 1982 Anayasası'nda yapılan düzenlemeler irdelendiğinde birtakım işlemlerin yürütmeye bırakıldığı görülmektedir (Aybay, 2007). Şöyle ki; uluslararası bir sözleşmenin müzakeresi, onaylanması (imzalanması), belgelerin tevdi veya teati işlemleri ile yayınlama yetkisi Cumhurbaşkanı'na verilmiştir. Uluslararası sözleşmeleri bir kanunla uygun bulma yetkisi TBMM'ye verilmiştir (Resmi Gazete, 29.07.2020). Anayasa, Cumhurbaşkanı'nın uluslararası sözleşmeleri onaylama işlemi TBMM'nin bir kanunla uygun bulmasına bağlamaktadır. Böylece TBMM, Cumhurbaşkanı'nın onaylayacağı ve yayınlayacağı uluslararası sözleşmelerin Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve milleti açısından uygun olup-olmadığını da siyasi bakımdan denetlemektedir. Bu durumda 1982 Anayasası'na göre uluslararası

sözleşmelerin yayınlanmasına kadar olan süreçte Cumhurbaşkanı veya TBMM tek başına yetkili değildir. Uluslararası sözleşmelerin başlangıcından taraf olunmasına kadar işleyen süreçte Cumhurbaşkanı ve TBMM arasında yetki paylaşımı vardır.

Diğer taraftan uluslararası sözleşmeleri sona erdirmeye yetkisi 244 sayılı ‘*Milletlerarası Andlaşmaların Yapılması, Yürürlüğü ve Yayınlanması ile Bazı Andlaşmaların Yapılması İçin Bakanlar Kuruluna Yetki Verilmesi Hakkında Kanun*’la Bakanlar Kurulu’na verilmişti. Bakanlar Kurulu, Türkiye Cumhuriyeti Devleti adına ‘kanuna dayanan’ bir kararnameyle uluslararası sözleşmelerden çekilebilmekteydi. 02.07.2018 tarihinde çıkarılan 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname’yle 244 sayılı Kanun’un adı ‘*Bazı Andlaşmaların Yapılması İçin Cumhurbaşkanına Yetki Verilmesi Hakkında Kanun*’ şeklinde değiştirilmiştir. Kanun’un 1., 4. ve 6. maddeleri ilga edilmiştir. (Resmi Gazete, 09.07.2018). 15.07.2018 tarihinde ise ‘*Milletlerarası Andlaşmaların Onaylanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında (9 nolu) Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi*’ yayınlanmıştır. 9 nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin ‘Onaylama’ kenar başlıklı 3. maddesi ile 244 sayılı Kanun’un ‘Onaylama ve Sair Tasarruflar’ kenar başlıklı 3. maddesi neredeyse aynıdır (Durmuş, 2021). 244 sayılı Kanun’dan ‘bunlara katılma’ lafzı çıkartılmış ve ‘Bakanlar Kurulu Kararnamesi’yle’ lafzı yerine ‘Cumhurbaşkanı Kararı’ lafzı getirilmiştir. Kararname’nin 3. maddesine göre: “*Milletlerarası andlaşmaların onaylanması, bunların hükümlerinin uygulanmasını durdurma ve bunları sona erdirmeye, Cumhurbaşkanı kararı ile olur*” (Resmi Gazete, 15.07.2018). Bu düzenlemelere bakıldığında uluslararası sözleşmelerden Cumhurbaşkanı kararı ile çekilmenin mümkün olduğu akla gelebilir.

İlkin normlar hiyerarşisinde 1982 Anayasası en üstte yer almaktadır (Kuluçlu, 2008). Kanun, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ve kararı 1982 Anayasası’nın altında yer alan normlardır. 1982 Anayasası’nda uluslararası sözleşmelerin kabulüne ilişkin Cumhurbaşkanı ve TBMM arasındaki yetki paylaşımı olduğu görülmektedir. Bu nedenle Cumhurbaşkanı kararıyla uluslararası sözleşmelerden çekilme gerçekleştirilemez. Yetkide ve usulde paralellik ilkesi çerçevesinde düşünüldüğünde Cumhurbaşkanı kararnamesiyle uluslararası bir sözleşmeden çekilebilmek için öncelikle TBMM’nin uygun bulma kanununu kaldırması gerekir. İkinci olarak Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi yalnızca yürütmeye ilişkin konularda çıkarılabilir. Halbuki uluslararası sözleşmelere ilişkin yetkinin yasama ve yürütme arasında paylaştırılmıştır. Bu nedenle 9 nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin 3. maddesi ve buna benzer diğer hükümleri 1982 Anayasası’na aykırıdır.

5. Sonuç

İstanbul Sözleşmesi 2014 yılında yürürlüğe girmiştir. 2021 yılında Cumhurbaşkanı kararıyla sözleşmeden çekilme gerçekleşince tartışmalar farklı bir boyuta taşınmıştır. Cumhurbaşkanı kararıyla uluslararası bir sözleşmeden çekilme olabileceğini savunanlar olduğu gibi bunun iç hukuk bakımından hukuka uygun olmadığını savunanlarda olmuştur.

Çekilme işlemine ilişkin 1982 Anayasası’nda herhangi bir hüküm yoktur. Dolayısıyla 1982 Anayasa’nın 104. maddesine dayanılarak Cumhurbaşkanı Kararnamesi’yle İstanbul Sözleşmesi’nden çekilme işlemi gerçekleştirilebileceği akla gelebilir. Ancak problemin odak noktasını 1982 Anayasa’nın 87. maddesinde düzenlenen karşılıklı ilişki oluşturmaktadır.

Kanımızca uluslararası bir sözleşmeyi onaylama yetkisi, TBMM’nin uygun bulmasına bağlandığından çekilme işleminin de yetkide ve usulde paralellik ilkesine göre yapılması gerekir. Buna göre TBMM nasıl ki İstanbul Sözleşmesi’ni başlangıçta uygun bulmuşsa öncelikle bu işlemi iptal etmelidir. Ardından Cumhurbaşkanı bir kararla çekilme işlemi tamamlamalıdır. Bu durum hem 1982 Anayasası’nın 87. maddesine hem de Cumhurbaşkanı kararıyla çekilme işlemine uygun düşmektedir. Ayrıca uluslararası hukukta yer alan müzakere,

imza, onay, teati, tevdi ve çekilmeye ilişkin kavramların usul ve esaslarının TBMM tarafından açık ve ayrıntılı bir şekilde 1982 Anayasası'nda düzenlemesi bütün bu tartışmaları sona erdirebilir.

Uluslararası sözleşmelerden çekilmeye ilişkin Türk hukukunda yer alan bu karmaşaya karşılık uluslararası hukukta böyle bir durum söz konusu değildir. İstanbul Sözleşmesi'nin 80. maddesine göre çekilme işleminin yapılabilmesi için yürütmenin Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne bildirim yapması yeterlidir. Bu durum VAHS madde 67'ye de uygun düşmektedir.

Yazar Katkı Oranı Beyanı

Tüm süreç sorumlu yazar Burak Kaya tarafından yürütülmüştür.

Destek Beyanı

Bu çalışma için herhangi bir kurumdan destek alınmamıştır.

Kaynaklar

- Acer, Y. ve Kaya, İ. (2010). *Uluslararası hukuk temel ders kitabı*. Usak Yayınları.
- African Union. (2003). *Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the rights of women in Africa*. https://au.int/sites/default/files/treaties/37077-treaty-charter_on_rights_of_women_in_africa.pdf (Erişim Tarihi: 02.02.2021)
- Akkutay, A. İ. (2007). Uluslararası antlaşmaların Türk iç hukukundaki konumu ve etkileri. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(1-2), 415-447.
- Arslan, G. (2004). Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme (öngörülen haklar ve öngörülen usuller). *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 62(1-2), 3-43.
- Aybay, R. (2007). Uluslararası antlaşmaların Türk hukukundaki yeri. *TBB Dergisi*, (70), 187-213.
- Bakırcı, K. (2015). İstanbul Sözleşmesi. *Ankara Barosu Dergisi*, (4), 133-204.
- Bal, L. (2023). Uluslararası hukuk açısından uluslararası antlaşmalardan çekilme yetkisine ve usulüne ilişkin tartışmalar. *Public and Private International Law Bulletin*, 43(2), 639-679.
- Committee on the Elimination of Discrimination against Women. (1989). *General recommendation No. 12: Violence against women*. https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/1_Global/INT_CEDAW_GEC_5831_E.pdf (Erişim Tarihi: 30.05.2021)
- Committee on the Elimination of Discrimination against Women. (1992). *General recommendation No. 19: Violence against women*. https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/1_Global/INT_CEDAW_GEC_3731_E.pdf (Erişim Tarihi: 30.05.2021)
- Council of Europe. (2005). *Warsaw declaration-third summit of heads of state and government of the Council of Europe*. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016804e45a4 (Erişim Tarihi: 02.06.2021)
- Council of Europe. (2006). *27th conference of the European ministers of justice*. <https://rm.coe.int/16806945e3> (Erişim Tarihi: 02.06.2021)

- Council of Europe. (2011a). *Council of Europe convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210> (Erişim Tarihi: 29.05.2021)
- Council of Europe. (2011b). *Explanatory report to the Council of Europe convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800d383a> (Erişim Tarihi: 02.06.2021)
- Council of Europe. (2025). *Complete list of the Council of Europe's treaties*. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list> (Erişim Tarihi: 20.05.2025)
- Council of Europe. (2021). *Members of Council of Europe*. https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures?p_auth=s3Pm0xl2 (Erişim Tarihi: 02.06.2021)
- Council of Europe. (2021). *The negotiations*. <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/cahvio> (Erişim Tarihi: 02.06.2021)
- Çağlayan, S. (2023). Türkiye'nin uluslararası hukuk manevrası: İstanbul Sözleşmesi. *Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 211-232.
- Çağlayan, S. ve Yüzbaşı, F. (2017). Uluslararası antlaşmaların onaylanmasını uygun bulan kanunların iptali istemleri hakkında Türk Anayasa Mahkemesi'nin tutumu. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (10), 189-217.
- Çamurcu, M. H. (2021). İstanbul Sözleşmesi: Türkiye'de iç hukuka etkisi ve toplumun tepkisi. *Ankara Barosu Dergisi*, 79(4), 63-106.
- Duran, E. E. (2004). *İstanbul Sözleşmesi'nin iç hukuk bakımından incelenmesi ve sözleşme'nin uygulanmasında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün rolü*. <https://www.aile.gov.tr/media/2513/ezgiergunesduran.pdf> (Erişim Tarihi: 02.06.2021)
- Durmuş, M. T. (2021). Cumhurbaşkanı'nın uluslararası sözleşmeler üzerindeki tasarruf yetkisi ve Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesinden ayrılmasının hukuki analizi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 29(3), 1969-2007.
- Erdal, S. (2015). Uluslararası anlaşmaların hukuksal geçerliliği. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23(1), 71-94.
- Erdoğan, M. (2011). *Anayasa hukuku*. Orion Kitabevi.
- Ertürk, Ş. ve Özdamar, D. (2009). Kadınlara karşı şiddet ve ayrımcılık. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(Özel Sayı), 1169-1218.
- Government of the Netherlands. (2025). *Ratification: Approval of agreement by the state*. <https://www.government.nl/topics/treaties/the-difference-between-signing-and-ratification> (Erişim Tarihi: 20.05.2025)
- Gökkaya, K. G. (2025). Hükümlünün açık ceza infaz kurumuna ayrılmasında eşe ve kadına karşı işlenen suçların etkisi. *Eskişehir Barosu Dergisi*, (8 Mart Dünya Kadınlar Günü Özel Sayısı), 10-27.
- Gözler, K. (2001). Uluslararası anlaşmaları akdetme ve onaylama yetkisi (bir karşılaştırmalı anayasa hukuku incelemesi). *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 56(2), 71-101.
- Kaboğlu, İ. Ö. (2012). *Anayasa hukuku dersleri*. Legal Yayıncılık.

- Kaya, B. (2024). *İnsan haklarının korunması bağlamında Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi'nin değerlendirilmesi*. Efe Akademi Yayınları.
- Korkmaz, F. B. (2020). *Uluslararası anlaşmaların sona erdirilmesi ve yürürlüğünün askıya alınması veya çekilme*. Adalet Yayınevi.
- Kuluçlu, E. (2008). Türk hukuk sisteminde normlar hiyerarşisi ve Sayıştay denetimine etkisi. *Sayıştay Dergisi*, (71), 3-22.
- Organisation of American States. (1994). *Inter-American convention on the prevention, punishment and eradication of violence against women*. <https://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-61.html> (Erişim Tarihi: 30.05.2021)
- Öncü, G. A. (2012). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi sisteminde kadına karşı aile içi şiddet olgusu ve bununla mücadele araçları. *Public and Private International Law Bulletin*, 32(2), 1-37.
- Özçelik, F. K. (2016). Kadınlara Karşı Her Biçimiyle Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'nin usule ve esasa ilişkin düzenlemeleri ve Türk anayasa hukukuna yansımaları. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (8), 317-340.
- Özsoy, E. C. ve Soykan, C. (2025). 'We are not leaving the Istanbul Convention': Disappearance of Istanbul Convention from Türkiye and presence of unlikely feminist legal spaces in international law-making. *Feminists@law*, 13(2), 1-24.
- Parliamentary Assembly of the Council of Europe. (2021). *Action to combat gender-based human rights violations, including to abduction of women and girls*. <https://pace.coe.int/en/files/17730/html> (Erişim Tarihi: 31.05.2021)
- Pazarıcı, H. (2014). *Uluslararası hukuk dersleri I. kitap*. Turhan Kitabevi.
- Pazarıcı, H. (2015). *Uluslararası hukuk*. Turhan Kitabevi.
- Pirim, C. Z. (2021). Anlaşmalar hukuku ve uluslararası sorumluluk hukukunun kesişim noktasında expectio inadimplenti non est adimplendum. *Public and Private International Law Bulletin*, 41(2), 979-999.
- Shaw, M. N. (2008). *International law*. Cambridge University Press.
- Soysal, M. (1997). Uluslararası anlaşmalar konusunda anayasa yargısı. *Anayasa Yargısı Dergisi*, (14), 171-187.
- Şirin, T. ve Orcan, N. U. (2022). Uluslararası sözleşmelerden çekilmenin anayasal esasları ve başlıca tartışmalar. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (50), 241-278.
- Terzi, M. ve Yenal, S. (2019). İnsan haklarının Afrika'da hukuki korunma sistemi üzerine bir inceleme (bölgesel karşılaştırmalar Orta Doğu üzerine bazı öneriler). *Avrasya Etüdüleri*, 55(1), 47-82.
- Tunç, H. (2000). Milletlerarası sözleşmelerin Türk iç hukukuna etkisi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Türkiye ile ilgili örnek karar incelemesi. *Anayasa Yargısı Dergisi*, (17), 174-193.
- Türk-Yunan İlişkileri Forumu. (2025). *Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi*. <https://www.turkishgreek.org/index.php/kuetuephane/item/140-viyana-andlasmalar-hukuku-soezlesmesi> (Erişim Tarihi: 20.05.2025)
- United Nations. (1969). *Vienna convention on the law of treaties*. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201155/volume-1155-I-18232-English.pdf> (Erişim Tarihi: 03.06.2021)

- United Nations. (2006). *In-depth study on all forms of violence against women report of the Secretary-General*. <https://undocs.org/en/A/61/122/Add.1> (Erişim Tarihi: 02.06.2021)
- United Nations General Assembly. (1993). *Declaration on the elimination of violence against women 48/104*. <https://undocs.org/en/A/RES/48/104> (Erişim Tarihi: 30.05.2021)
- United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. (1979). *Convention on the elimination of all forms of discrimination against women*. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cedaw.aspx> (Erişim Tarihi: 20.05.2025)
- United Nations Women. (1995). *Beijing declaration for action/Beijing+5 political declaration and outcome*. https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/csw/pfa_e_final_web.pdf?la=en&vs=1203 (Erişim Tarihi: 30.05.2021)
- United Nations Women. (2021). *Global norms and standards: Ending violence against women*. <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/global-norms-and-standards> (Erişim Tarihi: 30.05.2021)
- Yılmaz, A. G. (2023). Kırılgan mağdurların ikincil mağduriyetlerinin önlenmesi için uygulanacak tedbirlerin savunma hakkı ile birlikte değerlendirilmesi. *Anayasa Hukuku Dergisi*, 12(24), 399-426.
- Yılmaz, F. (2018). Türkiye'de anayasalarda yürütme süreci. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 1(1), 43-54.
- Yılmaz, S. N. ve Macit, R. (2025). Yargı ve emniyet mensupları bağlamında kadına yönelik şiddet. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 6(1), 125-140.